

Sissejuhatus mehhatroonikasse

MHK0120

2. nädala loeng

Raavo Josepson
raavo.josepson@ttu.ee

Materjalid

- Loenguslaidid
- D. Halliday, R. Resnick, J. Walker. Füüsika põhikursus : õpik kõrgkoolile I köide. Eesti Füüsika Selts 2011 (Tallinn: Printon)

Lisaks

- Saveljev. Füüsika üldkursus I osa, Tallinn “Valgus”
- <https://opik.fyysika.ee> (põhikooli ja keskkooli õpikud)

Veebisimulatsioonid

- <http://www.fyysika.ee/opik/>
- <http://www.walter-fendt.de/ph14ee/>
- <http://surendranath.tripod.com/Applets.html>

Valemid

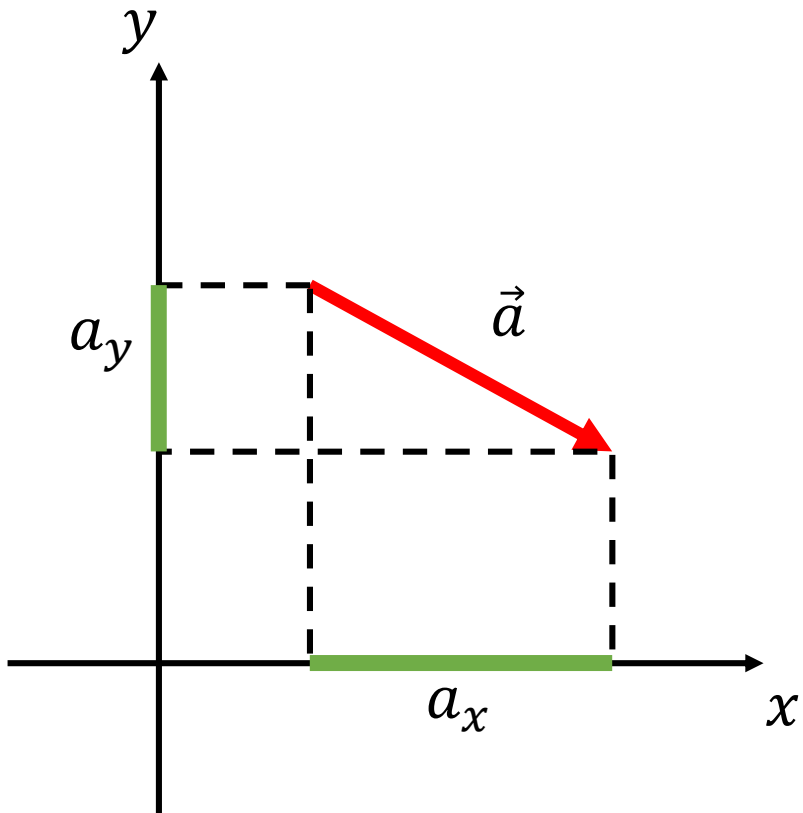
- Valem ise
- Tähtede tähendused
- Valemi rakendatavuse piirid

Vektorid

Vektoril on kaks olulist omadust:

- pikkus ehk moodul $|\vec{a}| = a$ (see on alati positiivne),
- suund.

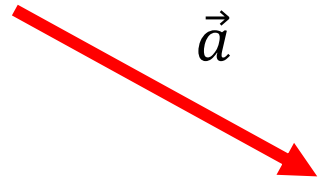
Suuruseid a_x, a_y, a_z nimetatakse vektori projektsioonideks telgedel (võivad olla nii positiivsed kui ka negatiivsed).

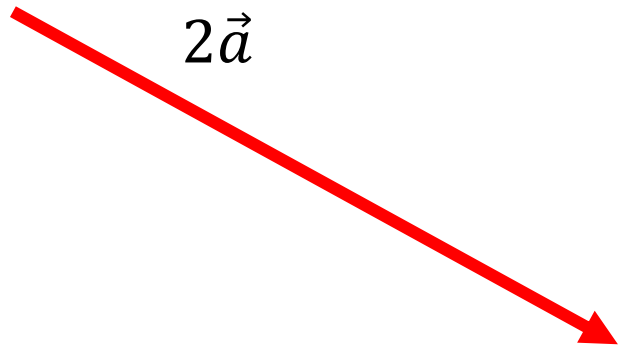
$$\vec{a} = (a_x; a_y; a_z)$$

$$|\vec{a}| = \sqrt{a_x^2 + a_y^2 + a_z^2}$$

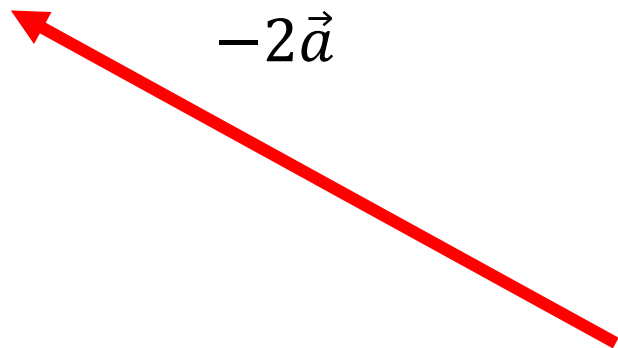
Vektori korrutamise skalaariga (arvuga)

$$\vec{a} = (a_x; a_y; a_z)$$

$$2\vec{a} = (2 \cdot a_x; 2 \cdot a_y; 2 \cdot a_z)$$

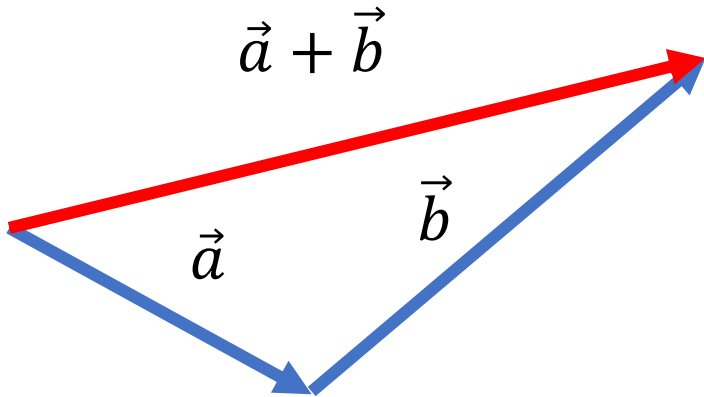

$$-2\vec{a} = (-2 \cdot a_x; -2 \cdot a_y; -2 \cdot a_z)$$

Vektorite graafiline liitmine ($\vec{a} + \vec{b}$)

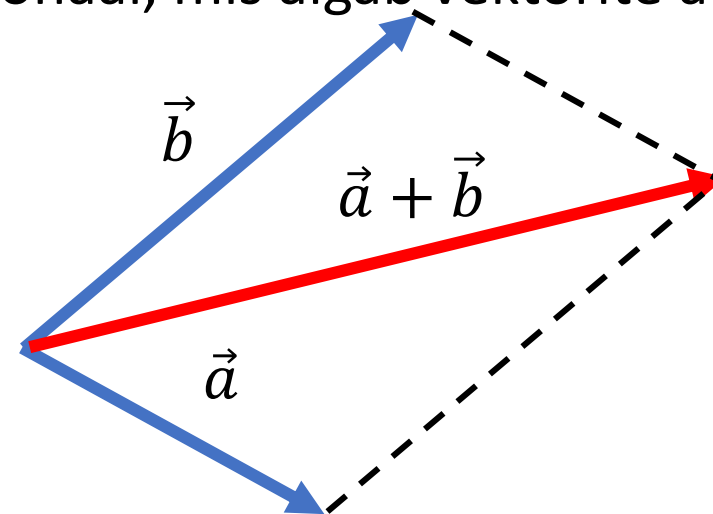
Kolmnurgareegel

Vektoreid nihutatakse nii, et iga järgmise liidetava vektori alguspunkt ühtiks eelmise liidetava vektori lõpp-punktiga. Summa on vektor, mis on tõmmatud esimese vektori alguspunktist viimase vektori lõpp-punkti.

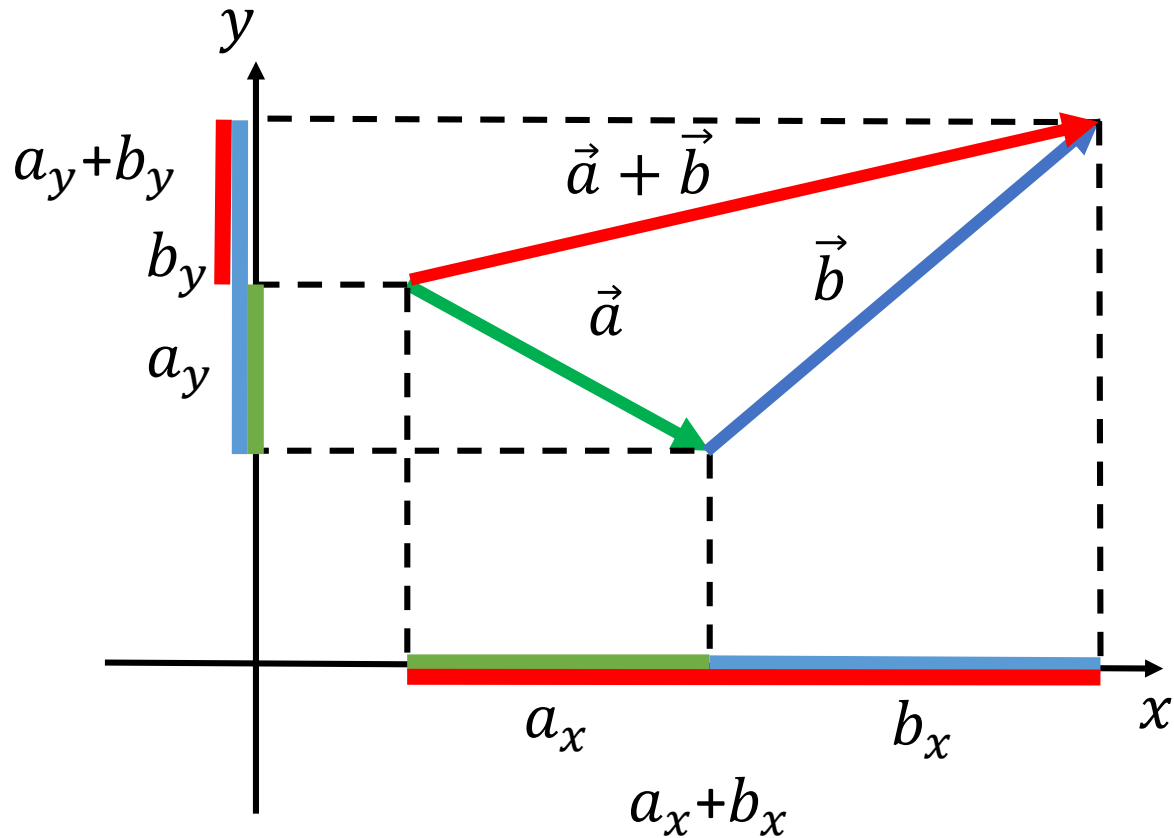
Rööpkülikureegel

Vektoreid nihutatakse nii, mõlema liidetava vektori alguspunktid ühtivad. Nende peale joonistatakse rööpkülik ja summa on diagonaal, mis algab vektorite alguspunktist

Summa vektori suund ja pikkus tuleb leida eraldi trigonomeetriliste meetoditega. $|\vec{a} + \vec{b}| \neq |\vec{a}| + |\vec{b}|$

Vektorite liitmine projektsioonidega ($\vec{a} + \vec{b}$)

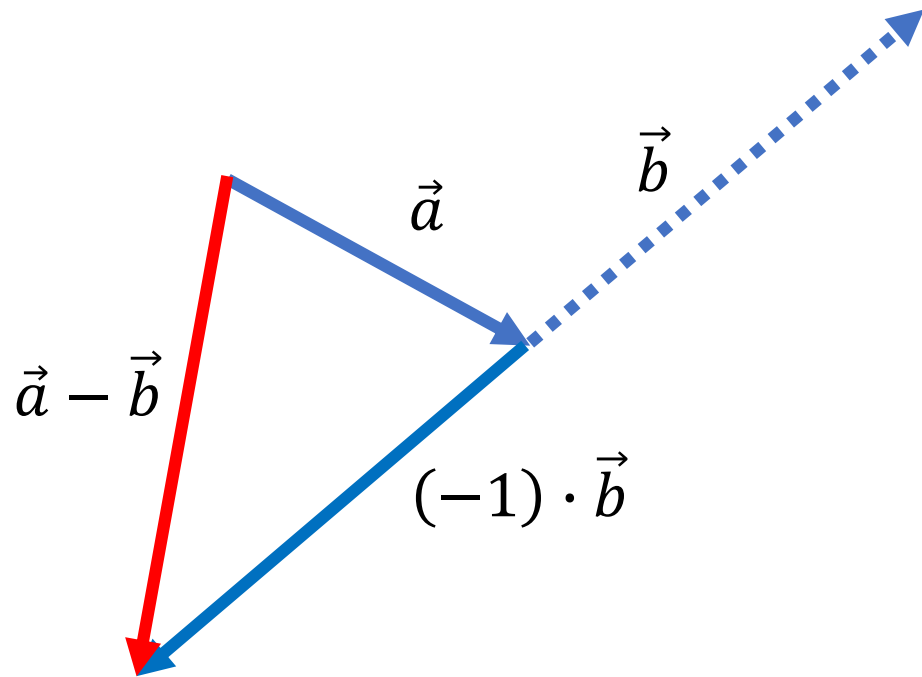
$$\vec{a} = (a_x; a_y; a_z)$$

$$\vec{b} = (b_x; b_y; b_z)$$

$$\vec{a} + \vec{b} = (a_x + b_x; a_y + b_y; a_z + b_z)$$

Vektorite lahutamine ($\vec{a} - \vec{b}$)

$$\vec{a} - \vec{b} = \vec{a} + (-1) \cdot \vec{b}$$

$$\vec{a} = (a_x; a_y; a_z)$$

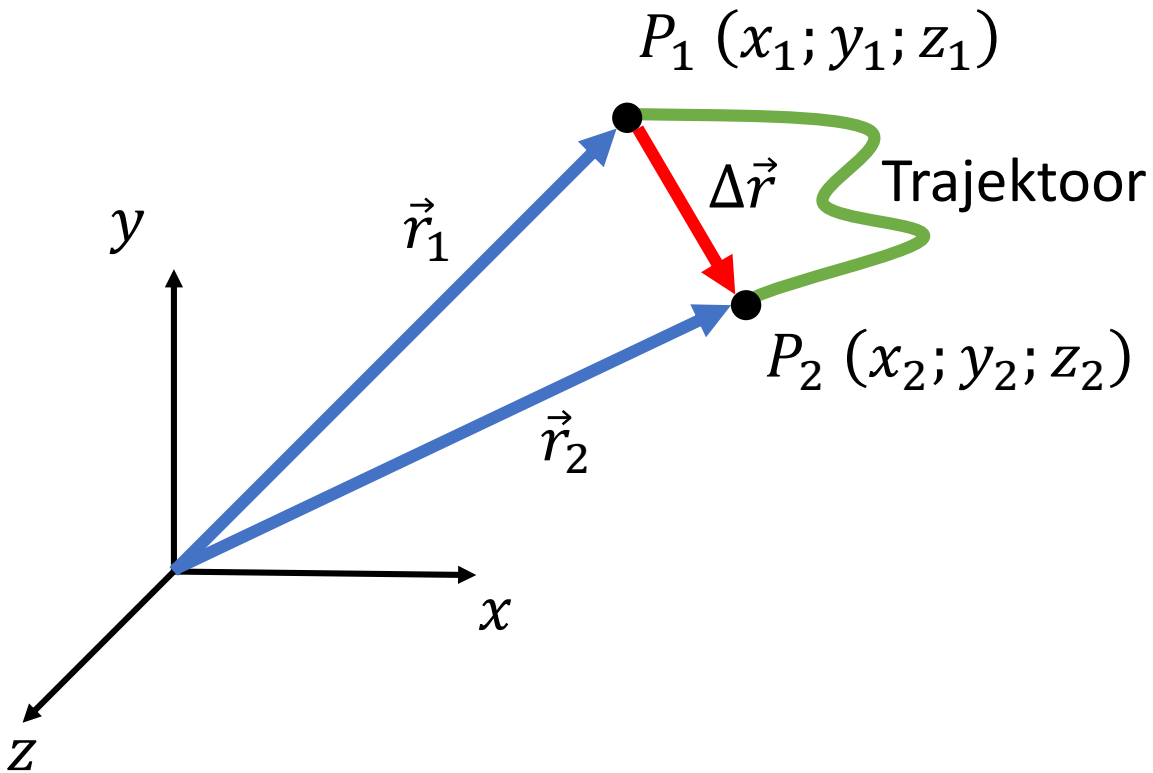
$$\vec{b} = (b_x; b_y; b_z)$$

$$(-1) \cdot \vec{b} = (-b_x; -b_y; -b_z)$$

$$\vec{a} - \vec{b} = (a_x - b_x; a_y - b_y; a_z - b_z)$$

Kohavektor, nihkevektor, trajektoor

Kohavektor on vektor, mis on tõmmatud koordinaatide alguspunktist antud punkti.

Vektorid $\vec{r}_1 = (x_1; y_1; z_1)$ ja $\vec{r}_2 = (x_2; y_2; z_2)$ on punktide P_1 ja P_2 kohavektorid.

Nihkevektor on vektor, mis on tõmmatud liikumise alguspunktist liikumise lõpppunkti.

$$\Delta\vec{r} = \vec{r}_2 - \vec{r}_1$$

Trajektoor on tee, mille keha läbib liikudes ühest punktist teise.

Ülesanne

Robot liikus 5,0 m sirgjoonelisel ja keeras seejärel 90 paremale ja liikus veel 2,0 m.
Kui kaugel on robot algpunktist?

Kiirus ja kiirendus

Liikumiseks $\Delta\vec{r}$ võrra kulub aeg Δt ja selle aja jooksul muutub kiirus $\Delta\vec{v}$ võrra.

Keskmine kiirus

$$\vec{v}_{kesk} = \frac{\Delta\vec{r}}{\Delta t}$$

Kogu nihe jagatud nihkeks kulunud ajaga.

Hetk kiirus

$$\vec{v}_{hetk} = \lim_{\Delta t \rightarrow 0} \frac{\Delta\vec{r}}{\Delta t} = \frac{d\vec{r}}{dt}$$

See on ka kiiruse definitsiooni valem.

Keskmine kiirendus

$$\vec{a}_{kesk} = \frac{\Delta\vec{v}}{\Delta t}$$

Kogu kiiruse muutus jagatud selleks kulunud ajaga.

Hetk kiirendus

$$\vec{a}_{hetk} = \lim_{\Delta t \rightarrow 0} \frac{\Delta\vec{v}}{\Delta t} = \frac{d\vec{v}}{dt}$$

See on ka kiirenduse definitsiooni valem.

Ülesanne

Keha liikumisvõrrandid on $x=1,0t^3$ ja $y=2,0t$ (SI ühikud). Leida keha kiirus ja kiirendus ajahetkel $t=0,80$ s.

Konstantse kiirendusega liikumine

$$\vec{a} = \text{const}$$

$$\vec{a} = \frac{d\vec{v}}{dt} \quad \Rightarrow \quad \vec{v} = \int \vec{a} \cdot dt = \vec{a} \cdot t + \vec{c}_1$$

$\vec{c}_1 = \vec{v}$, kui $t = 0$. Seega $\vec{c}_1$ on algkiirus ehk kiirus ajahetkel 0 ja tähistame selle $\vec{v}_0$.

$$\vec{v} = \vec{a} \cdot t + \vec{v}_0$$

$$\begin{aligned} \vec{r} = \frac{d\vec{a}}{dt} \quad \Rightarrow \quad \vec{r} &= \int (\vec{a} \cdot t + \vec{v}_0) \cdot dt = \\ &= \frac{\vec{a} \cdot t^2}{2} + \vec{v}_0 \cdot t + \vec{c}_2 \end{aligned}$$

$\vec{c}_2 = \vec{r}$, kui $t = 0$. Seega $\vec{c}_2$ on algkoordinaat ehk keha asukoht ajahetkel 0 ja tähistame selle $\vec{r}_0$.

$$\vec{r} = \vec{r}_0 + \vec{v}_0 \cdot t + \frac{\vec{a} \cdot t^2}{2}$$

Iseseisev töö

Iseseisvalt uuesti läbi vaadata loengus käsitletud teemad ja õpikust juurde õppida:

- ühikvektorid,
- liikumise graafiline analüüs,
- visatud keha liikumine ja selle analüüs.

Seejärel ära lahendada iseseisvaks lahendamiseks jäätud ülesanded.

Õpik:

D. Halliday, R. Resnick, J. Walker. Füüsika põhikursus : õpik kõrgkoolile I köide. Eesti Füüsika Selts 2011 (Tallinn: Printon)

§ 2.1-2.10, 3.1-3.7, 4.1-4.6

Iseseisev ülesanne 1

Matkaja liikus 500 m põhja suunas, siis 300 m kagu suunas ja seejärel veel 300 m lääne suunas. Leidke matkaja nihkevektori pikkus ja selle suund.

Vastus: 301 m, $17,0^\circ$ põhja suunast lääne poole.

Iseseisev ülesanne 2

Auto läbis 10 s jooksul 30 m, kusjuures ta kiirus kasvas viiekordseks. Määrata Auto kiirendus eeldusel, et see on konstantne.

Vastus: $0,40 \text{ m/s}^2$.

Iseseisev ülesanne 3

Keha langes 1960 m kõrguselt. Leida teepikkus, mille keha läbis viimase sekundi jooksul.

Vihje: Kõigepealt tuleb leida kogu langemise aeg ja selle abiga, kus oli keha viimase sekundi alguses.

Vastus: 191,2 m.

Iseseisev ülesanne 4

Näidata, et konstantse kiirenduse puhul kehtib järgmine seos:

$$s = \frac{v_1^2 - v_0^2}{2 \cdot a},$$

kus s on läbitud teepikkus, v_0 ja v_1 on alg- ja lõppkiiruste moodulid ning a on kiirendus. Selleks tuleb kasutada kahte järgmist valemit:

$$a = \frac{v_1 - v_0}{t},$$

$$s = v_0 \cdot t + \frac{a \cdot t^2}{2},$$

kus esimesest valemist tuleks avaldada liikumiseks kulunud aeg t ja asendada see teisse valemisse.